

Testų naudojimo reglamentas (toliau Reglamentas)

Lietuvos psichologų sąjunga, būdama EFPA narė, kartu su kitų valstybių psichologų bendrijomis privalo vadovautis ir laikytis principų, taikomų darbui su standartizuotais instrumentais. Jie turi būti suderinti su įstatymais, reglamentuojančiais Žmogaus ir vaiko teises, autorių teises, duomenų apsaugą, pacientų žalos atlyginimą bei psichologo profesinę etiką. Šie principai galioja visiems specialistams, naudojantiems testavimą savo profesinėje praktikoje.

Kuriant Reglamentą remtasi šiais dokumentais:

- *Psichologinio įvertinimo organizavimo sveikatos priežiūros sistemoje reglamentu* (Lietuvos psichologų sąjunga, 2014);
- *EFPA Psichologinio įvertinimo standartais* (EFPA, 2013);
- *Testų naudojimo Europoje standartais* (EFPA įvertinimo komiteto ataskaita, 2013);
- *Tarptautiniu testų naudojimo reglamentu* (Tarptautinė testų komisija, 2013);
- *EFPA psichologinių testų aprašymo ir vertinimo priežiūros modeliu* (EFPA, 2011);
- *Tarptautinės testų komisijos testų vertimo ir adaptavimo gairėmis* (Tarptautinė testų komisija, 2010);
- *Psichologinio testavimo gerosios praktikos kodeksu* (Britų psichologų draugija, 2011);
- *Testavimo standartais, taikomais Europos darbo ir organizacijų kontekste* (EFPA, 2009);
- *Psichologinio įvertinimo metodikų taikymo institucijose, vykdančiose profesinio orientavimo veiklą, standartu* (LDRMT, 2008);
- *Standartizuotų psichologinio įvertinimo metodikų naudojimo reglamentu* (LPS, 1997).

Šio Reglamento tikslas – apibrėžti profesionalaus ir etiško testų naudojimo standartą. Reglamentas apima visą testų taikymo spektrą (moksliniuose tyrimuose, mokymo ir psichologo praktikoje), atliekant individualių skirtumų klasifikavimą, apibūdinimą, numatymą bei intervencijų planavimą edukaciniame, klinikiame, teisės saugos, organizaciniame ir kituose kontekstuose.

Testu laikomas standartizuotas psichologinio įvertinimo instrumentas (toliau tekste – testas), sudarytas iš užduočių ar teiginių įvairioms žmogaus ypatybėms įvertinti. Jis pateikiamas standartinėmis sąlygomis ir naudoja standartinę duomenų interpretacijos sistemą. Testavimas – tai vienas psichologinio įvertinimo metodų, grindžiamas standartizuota procedūra, kai užduotys ar klausimai (teiginiai) vienodai pateikiami visiems tam tikros grupės tiriamiesiems, o testuojamo asmens rezultatas lyginamas su atitinkamos grupės rezultatu ar apibrėžtu elgesio bei veiklos kriterijumi. Šis metodas psichologinio įvertinimo tikslais naudojamas tik kartu su stebėjimu, interviu ir kitais metodais.

Reglamente sąvokos „testas“ ir „testavimas“ interpretuojamos plačiąja prasme. Nėra svarbu, ar standartizuota procedūra pavadinta „testu“, ar yra jos pavadinime įrašytas „testas“. Šis reglamentas gali būti taikomas ir daugeliui įvertinimo instrumentų, nepavadintų „testais“ (pvz., klausimynai, skalės, aprašai, projekcinės technikos, metodikos).

Reglamentas taikytinas visoms standartizuotoms įvertinimo procedūroms, kurios naudojamos situacijose, kai ketinimas įvertinti žmogų yra reikšmingas, o neteisingai atlikta procedūra gali

padaryti tiesioginės ar netiesioginės asmeninės žalos individui (pvz., neteisingai naudojant interviu darbuotojų atrankai, įvertinant programų ar intervencijos veiksmingumą ir atliekant diagnostinį ar specialią ugdymosi poreikių įvertinimą).

Testų pagrindu daromi įvairūs sprendimai apie asmenį, reiškinį, todėl šių instrumentų naudojimas, jų kūrimas ir adaptavimas turi būti atsakingas ir paremtas testavimo atliekančio psichologo kompetencija (žinių, gebėjimų ir įgūdžių visuma), reikalinga tinkamai naudoti testus. Ji užtikrina, kad psichologas naudos testą tinkamai, profesionaliai ir etiškai, atsižvelgdamas į visų testavime dalyvaujančių asmenų poreikius ir teises, testavimo tikslą ir platesnį įvertinimo kontekstą.

Testavimo kokybė tiesiogiai priklauso nuo jų atliekančio psichologo kompetencijos ir kvalifikacijos. Psichologai, naudojantys testus mokymo(-si) tikslais, moksliniuose tyrimuose ir profesinėje praktikoje, prisiima atsakomybę dėl bendrųjų, specifinių žinių ir gebėjimų dirbti su testu bei klientų gerovės.

1. Bendrosios žinios ir gebėjimai užtikrina adekvatų esminių testų kūrimo ir taikymo įvairiose srityse principų supratimą. Jie apima:

1.1. žinias apie psichometriką bei matavimus. Jos įrodo, kad psichologas:

1.1.1. supranta klasikinę testų teoriją (aprašomąją statistiką, t.y. dažnių skirstinį, normaliąją kreivę, centrinės tendencijos ir pasikliautuosius intervalus, variacijos, ryšio rodiklius);

1.1.2. supranta užduoties ir atsakymo teoriją (užduoties sunkumą ir skiriamąją galią, aprašančius savybės parametrus);

1.1.3. geba naudoti įvairias skalių rūšis, perskaičiuoti skalių įverčius;

1.1.4. geba naudoti duomenis apie patikimumą (pakartotinio testavimo, lygiagrečių ar alternatyvių formų, vidinio nuoseklumo, vertintojų ar jų grupės suderintumo) bei matavimo klaidos šaltinius (susijusius su testo ypatybėmis, testuotojo elgesiu ir testuojamo asmens savybėmis);

1.1.5. supranta testo validumą patvirtinančius duomenis.

1.2. gebėjimą pasirinkti mokslinio tyrimo ar psichologinio įvertinimo tikslą atitinkantį testą. Tai apima žinias ir supratimą:

1.2.1. kaip apibrėžiamas konstruktas, kurį matuoja testas;

1.2.2. kokia testo paskirtis, taikymo sritys ir galimybės;

1.2.3. koks testo duomenų skaičiavimo būdas ir interpretacijos principas;

1.2.4. kokie testo nešališkumo įrodymai;

1.2.5. kokios testuojamojo ar jų grupės ypatybės gali turėti įtakos rezultatų interpretacijai ar testo validumui (amžius, lytis, etninė grupė ir kalba, šeimos ir

kultūrinė aplinka, negalia, išsilavinimas, darbo pobūdis, motyvacija, psichinė būklė, ankstesnė testavimo patirtis);

1.2.6. kokie testo taikymo apribojimai;

1.2.7. kaip bus panaudoti testo rezultatai.

1.3. gebėjimą tinkamai administruoti testą. Šiuo aspektu svarbu:

1.3.1. atsižvelgti į testuojamųjų teises;

1.3.2. mokėti administruoti testą nurodytu(-ais) būdu(-ais);

1.3.3. žinoti ir (ar) mokėti suskaičiuoti ir interpretuoti gautus duomenis;

1.3.4. užtikrinti testo medžiagos saugumą (laikytis autorinių teisių įstatymo – nekopijuoti / neperduoti kitiems testo medžiagos) ir testo rezultatų konfidencialumą (jie turi būti prieinami tik tiems asmenims, kurie turi teisę juos žinoti).

1.4. gebėjimą atlikti neįgalių asmenų testavimą. Šiuo aspektu svarbu:

1.4.1. žinoti, ar renkant testo normos duomenis, buvo testuojami asmenys, turintys tokio pobūdžio negalią, kaip ir testuojamasis;

1.4.2. jei yra galimybė – pasirinkti konkrečiai negaliai modifikuotą testą arba mokėti pritaikyti testą konkrečiai negalios grupei;

1.4.3. interpretuoti duomenis tik atsižvelgus į negalios pobūdį.

2. Specifinės žinios ir gebėjimai yra susiję su konkrečiu testo taikymu tam tikrame profesinės veiklos kontekste. Jie taip pat priklauso nuo psichologinio testavimo tikslų tam tikrose įvertinimo situacijose ir testavimo paslaugos teikimo vietose.

3. Psichologas garantuoja, kad yra įgijęs reikiamas kompetencijas ir turi pakankamai bendrų ir specifinių žinių bei įgūdžių dirbti su pasirinktu testu. Bendros ir specifinės žinios bei gebėjimai, kuriuos privalo turėti testavimą atliekantis psichologas, turi būti įtvirtinami prižiūrimosios profesinės priežiūros metu.

4. Psichologas yra atsakingas už savo žinias apie naujausius mokslinius psichologijos laimėjimus ir neapsiriboja vien profesinėje praktikoje įgytomis žiniomis ir įgūdžiais.

5. Psichologas žino savo kompetencijos ribas ir siūlo tik tas testavimo paslaugas, kurios atitinka jo kompetenciją, ir gali ją pagrįsti. Šiuo aspektu svarbu:

5.1. naudoti testus tik tiems tikslams, kuriems pasiekti pakanka duomenų apie tokio naudojimo validumą;

5.2. įgyti papildomų kompetencijų testuoti žmones, turinčius klausos, regos, judėjimo ar kitą negalią ir (ar) sutrikimus;

- 5.3. kreiptis patarimo į profesionalus, jei testo modifikacijos laipsnis, kurio reikia testuoti negalią turinčius asmenis, neatitinka testuotojo patirties;
- 5.4. suteikti informaciją apie visų testo ar testavimo procedūros modifikacijų pobūdį tiems, kurie interpretuoja ar naudoja testo rezultatus, nes tokios informacijos nepateikimas gali iškreipti interpretavimą ar turėti įtakos šališkam sprendimui.
6. Psichologas privalo administruoti, skaičiuoti ir interpretuoti testo rezultatus tik pagal instrukciją, kurią pateikia testo platintojas, suderinęs ją su testo standartais.
7. Psichologas laikosi testavimo procedūros reikalavimų:
- 7.1. atlieka testavimą tik tam tikslui pritaikytoje patalpoje ir tinkamai įrengtoje vietoje, dalyvaujant tik psichologui ir testuojamam (testuojamiesiems). Vieno iš tėvų ar globėjo dalyvavimas individualaus testavimo metu yra būtinas, jei testuojamas vaikas iki trejų metų amžiaus. Kai individualiai testuojamas yra vyresnis nei trejų metų vaikas, vieno iš tėvų ar globėjo dalyvavimas yra galimas, jei tėvai / globėjai pageidauja ir psichologas sutinka;
- 7.2. pradeda testavimą tik įsitikinęs, kad visi testuojamieji yra informuoti ir pasirengę testavimui, o pateikiama medžiaga yra jiems įprasta ir prieinama;
- 7.3. siekia sumažinti testuojamųjų nerimą ir vengia jį be reikalo sukelti ar sustiprinti; suteikia tinkamą pagalbą tiems, kurie jaučia didelį testavimo nerimą;
- 7.4. užtikrina, kad testavimo metu testuojamieji nebus palikti be priežiūros ir jiems nebus trukdoma;
- 7.5. užtikrina, kad galimi blaškantys veiksniai būtų pašalinti (pavyzdžiui, išjungti rankinių laikrodžių, mobiliųjų telefonų, pranešimų gaviklių garso signalai ir kt.);
- 7.6. atsižvelgia į testuojamų asmenų lytį, tautybę, amžių, negalią ar specialiuosius poreikius, išsilavinimą, sveikatos būklę, sensorinių procesų ypatumus, fizinę ir emocinę būklę, gebėjimą suprasti testavimo rezultatus;
- 7.7. įsitikina, kad testuojamasis laisvai bendrauja ta kalba, kuria testas bus pateikiamas, ir, jei tai įmanoma, testo instrukciją pateikia kliento gimtąja kalba, net jei testas yra skirtas įvertinti žinioms ar įgūdžiams ne gimtąja kalba;
- 7.8. teikia pirmenybę alternatyvioms vertinimo procedūroms ar alternatyviems testams, o ne testų modifikacijoms, kai testuojami žmonės, turintys klausos, regos, judesio ir padėties, kompleksinę negalią ir (ar) kitų sutrikimų. Jei testo ar vertinimo procedūrų modifikacijos būtinos, jos turi atitikti negalios pobūdį, o šių modifikacijų poveikis rezultatų validumui turėtų būti kiek įmanoma mažesnis.
8. Psichologas užtikrina tokią testo medžiagos apsaugą, kad medžiaga būtų prieinama kvalifikuotiems asmenims. Jis apsaugo testo integralumą ir netreniruoja asmenų naudodamas realų testą ar kitokią praktinę medžiagą, nes tai galėtų turėti įtakos testo rezultatams. Užtikrina, kad testavimo technika nebūtų viešinama ir dėl to nepakenkta jos naudingumui. Nustato, kam gali būti prieinami testo rezultatai, ir apibrėžia konfidencialumo lygį.

9. Testo rezultatus psichologas laiko tokia forma, kad juos būtų galima panaudoti normų sudarymui bei validavimo tyrimui ir šališkumo stebėsenai. Jis užtikrina, kad bus panaikinti vardai ir kiti asmenį identifikuojantys duomenys iš tų duomenų bazių, kurios yra archyvuojamos, naudojamos statistikos kaupimo, mokslinio tyrimo, normų sudarymo ar kitais instrumento tobulinimo tikslais.

10. Psichologas rūpinasi kliento gerove. Prieš pradėdamas testavimą jis:

10.1. paaiškina konfidencialumo lygius testuojamiesiems;

10.2. informuoja testuojamąjį apie tai, kas atlieka testavimą, kokie testavimo tikslai ir kam bus panaudoti rezultatai;

10.3. neteikia informacijos apie testavimo tikslus ir rezultatų panaudojimą testuojamajam tik tuo atveju, jei tai gali pakenkti testo validumui arba tai numatyta testo vadove;

10.4. paaiškina testuojamajam, kokie yra testo atlikimo ar neatlikimo padariniai, ir suteikia jam pakankamai informacijos nuspręsti, ar atlikti testavimą, kai jis yra neprivalomas;

10.5. jei testuojamas vaikas iki 18 metų amžiaus, iš anksto informuoja tėvus / globėjus apie numatomo atlikti testavimo tikslus bei kam bus naudojami gauti rezultatai / duomenys. Tėvai/ globėjai turi raštiškai patvirtinti savo sutikimą dėl vaiko dalyvavimo testavime;

10.6. įsitikina, kad testuojamasis, duodamas informuotą sutikimą, supranta, kodėl testas yra naudojamas, kas bus daroma su rezultatais ir kam šie rezultatai bus prieinami. Jei numatoma, kad testavimo metu surinkta informacija apie testuojamąjį gali būti perduota kitiems asmenims ar įstaigoms, apie tai testuojamasis (arba jam atstovaujantys asmenys) informuojami iš anksto;

10.7. atsiliepia į suinteresuotų ir turinčių tam teisę šalių prašymus (pavyzdžiui, testuojamojo tėvų, administracijos) ir suteikia pakankamai informacijos, kodėl toks testas buvo pasirinktas;

10.8. testuojamojo atsakymus įrašo į vaizdo ar garso juostą tik gavęs jo ar tėvų /globėjų raštišką sutikimą;

10.9. suteikia testuojamajam galimybę atsisakyti dalyvauti tyrime net ir tuo atveju, jei testavimas anonimiškas ar mokslinis.

11. Baigę testavimą, testuojamajam ar jam atstovaujančiam asmeniui psichologas suteikia galimybę susipažinti su testavimo rezultatais (jie pateikiami raštu tokia forma, kurios terminija ir kalba atitiktų šios informacijos gavėjų supratimo lygį), taip pat suprantama forma ir stiliumi suteikia konstruktyvų ir palaikantį žodinį grįžtamąjį ryšį.

12. Psichologas užtikrina, kad testavimo rezultatai būtų laikomi saugiai ir neprieinami pašaliniais, neįgaliesiems ar nekvalifikuotiems asmenims, taip pat nenaudojami kitais, ne informuotame sutikime nurodytais tikslais.

Parengė LPS Psichologinio įvertinimo komitetas

Patvirtinta LPS Valdybos posėdyje 2014 m. birželio 20 d. (Protokolo Nr. 2014/4)